

Отиде си доайенът на чешката българистика Дануше Хронкова

На 12 януари 2022 г., на 91-годишна възраст, в Черношице почина д-р Дануше Хронкова – литературен историк, преводач и публицист. Раздялата с един от най-ентузиазираниите популяризатори на българската литература в чешка среда, увековечил името си чрез своите научни изследвания, се осъществи седмица по-късно, на 19 януари, в траурната зала на Мотолския крематориум.

Преди почти четири десетилетия българският литературен историк Милена Цанева казва следните думи за своята близка чешка колега, с която принадлежат към едно поколение: „Дана Хронкова е от ония наши чуждестранни приятели, които са превърнали българистиката в своя съдба. Навярно затова винаги ми се е струвало, че трябва да има някаква особена причина, която да е насочила някога младата студентка от Карловия университет към специалността българска филология. А такава особена причина няма – нито зов на кръвта, нито романтична история. Има нещо много по-общо, но не по-малко интересно за изучаване – традиционните чешко-български културни връзки [...]. Казало е думата си авторитетното място, което българската филология заема в научната система на Пражкия университет. И младата способна студентка била привлечена от свои преподаватели за работа в тази област.“⁽¹⁾

За Дануше Хронкова, която колеги и приятели започват да наричат просто Дана, изборът на специалност е щастливо стечение на обстоятелствата, превърнало се много скоро в професия за цял живот.

Дана се ражда на 6 февруари 1930 г. в западнечешкото градче Стршибро като Дануше Цацакова и прекарва най-ранното си детство в град Хеб. Етимологично, фамилията ѝ най-вероятно е свързана със сръбския град Чачак, т. е. предците ѝ по бащина линия очевидно имат

Дана у дома си, септември 2018 г.

балкански произход. След като пограничните райони на Чехословакия са окупирани от нацистка Германия, вследствие на Мюнхенското споразумение (30.09.1938), семейството е принудено да бяга към осакатената част на републиката (т.е. без пограничните региони, т. нар. Судети) и по време на войната се пренася няколко пъти, спомня си Дана в своята, написана на български език, автобиография: „Наесен 1938 г. ни завариха предмюнхемските събития в Судетите – семейството ни живееше в Хеб, няколко километра от германската граница. Ужасните последни дни на репресиите на чешкото население, когато с майка ми със страх чакахме, дали баща ми ще се върне у дома – той беше юрист, евакуационен комисар на западната Чехия, то ест на судетската област – или дали е останал някъде смазан на улицата от хенлайновците, както някои от неговите приятели, няма да забравя до края на живота си. Сънувам до днешния ден

нашето бягство оттам и орднерските шайки из улиците на Хеб. Разбира се, тие неща са само лични, но просто не мога да отмина Хеб без тези печални спомени. По време на войната минахме през редица градове – баща ми като подозрителен чиновник беше преместван от място на място. Освобождението 1945 [г.] ни завари в източна Чехия, в град Пардубице, откъдето баща ми беше преместен на работа в Прага и ние с мама го последвахме. В Прага завърших гимназията (1949 [г.])“⁽²⁾

Когато вече пълнолетната Дана успешно полага матура и обмисля по-нататъшното си образование, първоначално мечтае да стане зъболекар, затова през юни 1949 г. полага успешно необходимите приемни изпити в Медицинския факултет. Същевременно съжелява, че няма да може да се занимава с любимата си литература. В резултат на тези емоции, младият привърженик на науката прехвърля документите си от специалността „Медицина“ към пражкия Филологически факултет и през септември същата година взема участие във втория кръг на изпитите за специалност „Чешка филология – естетика“. Председател на Комисията е известният експерт по руска литература и преводач Бохумил Матезий. Прием за специалността „Естетика“ за настоящата учебна година не се предвиждала, затова опитният професор препоръчал на Дана „някаква славистика“. Дана не желае да учи покровителстваната по всевъзможни начини руска филология и затова записва „Чешка филология и полонис-

тика“. Два дни след това установява, че въпреки положените приемни изпити, Главната комисия ѝ е определила специалност „Чешка филология – българистика“.

Обидена, Дана решава да обжалва. Отива в Деканата отново пред Главната, де факто, пред Комисията,

чело на Комисията седи възрастният мъж с бастуна, който я посреща с думите: „Намери ли госпожице, намери ли?“. Оказва се, че това е вездесъщият професор Бохуслав Хавранек, една от емблематичните личности на Пражкия лингвистичен кръжок.

Пред Комисията недоволната

ска филология“ Дана не само, че не искала да избяга, но в крайна сметка в началото на втори курс я разменя за основната си специалност.

От преподавателите в нейната профилирана подготовка най-силно влияние върху развитието ѝ оказват българистът и сорабистът Антонин Фринта, когото от началото на трети курс (т. е. от есента на 1951 г.) замества младият „кадър“ Зденек Урбан и литературният компаративист Франк Волман, когото, особено през 60-те години, Дана често и с удоволствие посещава в дома му.

Още по време на следването си се запознава с бъдещия си съпруг Иржи Хронек, който работи във Факултета като асистент на Б. Хавранек. Омъжва се за него и пише докторската си дисертация в напреднала бременност (скоро се ражда дъщеря ѝ Ивана, а две години по-късно и втората ѝ дъщеря Яна). Дана завършва двете специалности през 1953 г. с успешна защита на работата си за българския поет Христо Смирненски.

Веднага след това постъпва в Славянския институт към Чехословашката академия на науките. Работи като лингвист в лексикографското отделение, където под ръководството на Карел Хора възниква големият *Bulharsko-český slovník* (1959), а измежду десетките хиляди речникови статии много са тези, чийто базов материал от българските текстове е извлечен от Д. Хронкова. Паралелно, в периода 1953–1955 работи и като редактор на списание *Bulharsko ve výstavbě* („България в строеж“), издание на Българския културно-информационен център в Прага. След години, Дана цветисто описва началото на своята професионална кариера така: „Бях неопитна и глупавичка, но езиковата школа получих там [в Славянския институт към ЧСАН; М. Ч.] не лоша, макар и да работех само 4 часа – другите [часове] работех като редактор в списанието *Bulharsko ve výstavbě* на Бъл[арския] култ[урен] център, токущо създадено. И тук бях без опит – но тогавашен начин на „обучението“ беше: хвърлят те във водата и плувай – ако се удавиш, твоя работа, ако изплуваш, толкова по-добре.

Дана и Мария Мотейлова заедно с поета Вилем Завада при подготовката на ТВ филм за Н. Вацаров (1973 г.)

Дана с Ивана Сръбкова и Вацлав Коваржик в „Клементинум“, ноември 1990 г. (литературна вечер, посветена на Йордан Радичков)

проверяваща жалбите на „недоволните“ студенти. В деня, когато Комисията отново заседава, тя обикаля пред Факултета и изведнъж вижда възрастен мъж с бастун. Пита го къде заседава Комисията, а той реагира леко обиден: „Госпожице, аз да не съм портиер!“. Когато най-после намира търсената зала, вижда, че на-

кандидатка се защитава „със зъби и нокти“, но не получава желаната полска филология. Въпреки това мъдрият професор незабележимо прошепва на Дана: „Ако се почувствате отчаяна, елате при мен в края на втория семестър и нещо ще се опитаме да направим“. След време отново се срещат: от специалността „Българ-

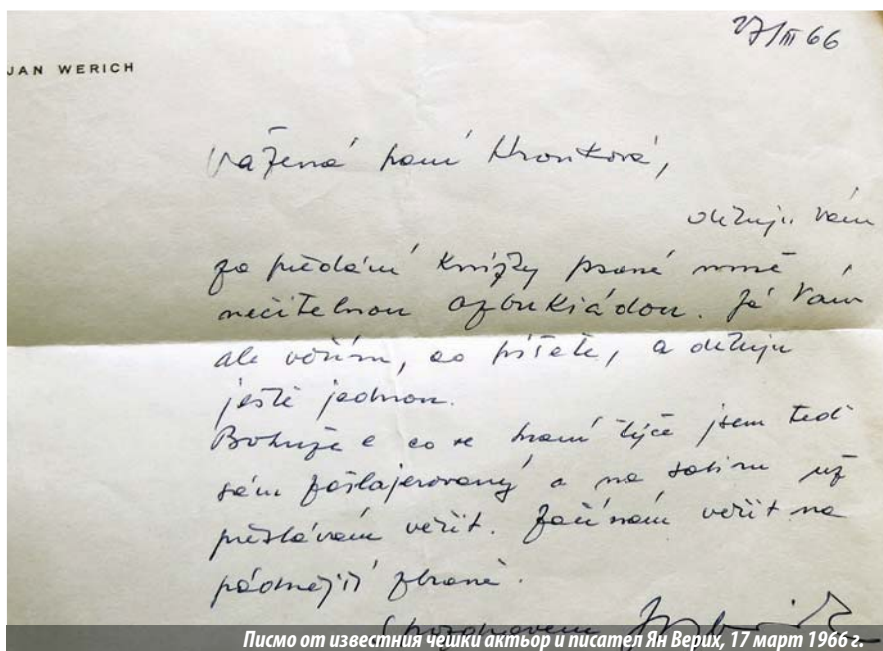
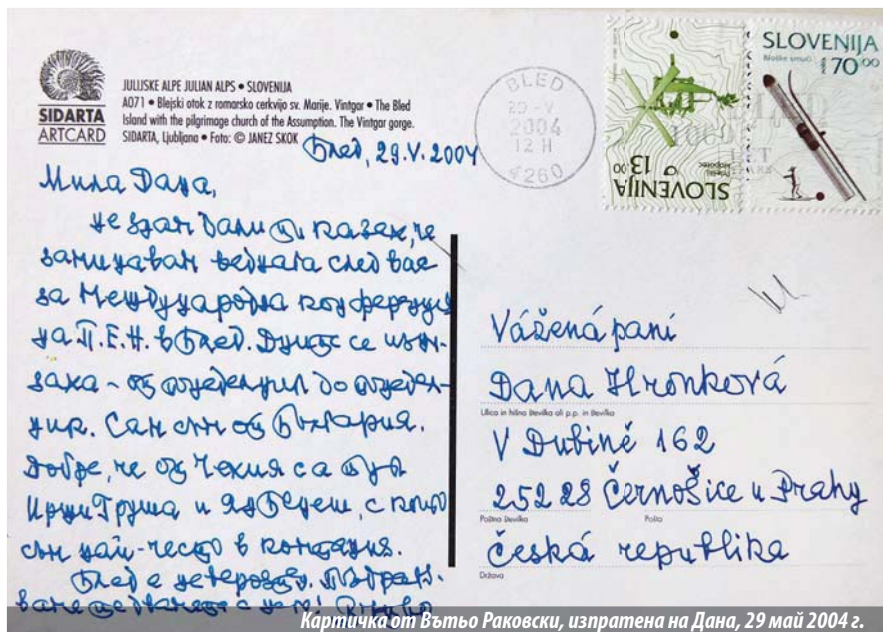
Български култ[урен] център ми беше полезно място за научаване на езика. По времето на следването ми родих Ивана, та не можах да използвам възможността да отида за един семестър на специализация в България, както тогава се полагаше на всички българисти (в моя курс бяха само, чак след мене дойдоха по-младите, следвахме като в килийното училище – всички курсове заедно, само лекторските упражнения отделно). Но директорката на Центъра беше Богдана Тошкова, сестра на Ангел Тодоров,⁽³⁾ учителка, какво се отнася до говор – истинска картелница. Тя ме взе в своята стая и взаимно се слушахме как говорим – тя български, аз чешки, аз присъствах на нейната възрожденска пропаганда на България, запалвайки се от нейния простосърдечен и чист ентузиазъм и от езика на една „добра зарзаватчийка от пазара“, както се изразяваше тя. Това ми беше първа среща с жив, емоционален разговорен език и аз го поглъщах алчно като акула. Може би там схванах интонацията на езика; обилните ми граматически грешки (членуване и глаголни форми, синтаксис и пр.) загладям до днешния ден с интонацията на Богдана Тошкова...“⁽⁴⁾

В институтите на Чехословакката академия на науките Дана Хронкова работи чак до пенсионирането си през 1988 г.: след закриването на Славянския институт, се премества (в началото на 1964) в новосъздадения Институт на езиките и литературите, а след неговото закриване (поетапно през годините 1970–1972) накрая се установява в Института за чешка и световна литература. Но дори и след като навършва пенсионна възраст, тя не спира да работи и да се развива: през 1991 г. става съосновател на регионалния месечник *Černošický zpravodaj*, който първоначално се издава от местната община, а впоследствие от гражданското сдружение *Společnost Černošického zpravodaje*. Дана Хронкова се изявява като негов главен редактор чак до закриването му през 1997.

Професионалният си интерес Д. Хронкова съсредоточава към по-новата българска литература и

нейната рецепция (нейното възприемане) в чешката среда (проблематиката за междувоенната рецепция на българската поезия и драматургия, на началото на проникването на творбите на И. Вазов до чешките земи или на проучването на българското участие в чешкия културен живот до създаването на

в романа *Jak vejce vejci* („Като две капки вода“) и неговия централен персонаж – тайнствената Константина, т. е. Габе; за чешките контакти на българския учен-литературовед Боян Пенев, за българистичните студии на проф. Йозеф Пата, екзекутиран от нацистите по време на управлението на Райнхард Хайдрих

ЧСР), на чешко-българските литературни връзки (Д. Хронкова пише напр. за съвместната работа на Дора Габе с Витезслав Незвал, чийто резултат е чешкият превод на лирическата проза „Някога“, а любовта на Незвал към изящната българка – в скрит, зашифрован вид, е отразена

в Прага; публикува 2-томна анотирана антология „Глави от миналото на чешко-българските културни отношения“ (*Kapitoly z minulosti česko-bulharských kulturních vztahů* [2005, 2007]), относно оценката на качеството на чешките преводи от български (виж синтезираното уводно

изследване към библиографията *Bulharská krásná literatura v českých překladech 1825–1980* [1983]), на модерната българска поезия от XX век, както и някои съвременни литературни явления. С речникови статии за българската литература тя участва в чешки и чуждестранни енциклопедии и речници; съавтор е на „Речник на българските писатели“ (*Slovník spisovatelů Bulharska* [1978]), „Речник на балканските литератури“ (*Slovník balkánských literatur* [2001]) и електронната „База данни за личностите на чешкия художествен превод след 1945 г.“ (*Databáze osobností českého uměleckého překladu po roce 1945*), като за нея през 2002 г. подготвя доста обширната част „Преводачи и преводи от българската литература 1945–2000“ (*Překladatelé a překlady z bulharské literatury 1945–2000*).

Като самостоятелен преводач Дана Хронкова дебютира с детската публикация „Колело на българските приказки“ (*Kolo bulharských pohádek* [1960]), в която са представени 27 разказа във фолклорен стил, избрани от творчеството на популярния детски писател Ран Босилек. Следват преводи от Рачо Стоянов – драмата „Майстори“ (*Mistři* [1972]); Гео Милев – избрани творби. „Ден на гнева“ (*Den hněvu* [1973], дълго време е единствената книга, чрез която чешкият читател може да се запознае с българския експресионизъм); Иван Вазов – сатиричната комедия „Службогонци“ (*Přimluvte se u ministra – Honička za službou* [1977]); Вера Мутафчиева – романът „Белот за две ръце“ (*Pasiáns pro dva* [1980]), Вътьо Раковски – избрани творби „Като плахата вода“ (*Jak plachá voda* [1984]) или Валери Петров – „Приказки“ (*Pohádky* [1986]). Нейният превод на биографичната монография на Богдан Морфов, посветена на известната българска оперна певица Кристина Морфова (*Kristýna Morfová* [1988]), творила в Прага, представлява известно отклонение от сферата на художествената литература.

Същевременно, българската литература става достъпна за чешката читателска аудитория, благодарение на предговорите и послесловите, които Дана Хронкова създава към

преводите на Христо Ботев, Пенчо Славейков, Пейо Яворов, Георги Стаматов, Николай Лилиев, Гео Милев, Никола Фурнаджиев, Асен Разцветников, Дора Габе, Атанас Далчев, Блага Димитрова, Вера Мутафчиева, Любомир Левчев и др.; многобройни преводи в печатните медии и радиото, сценарии за телевизията, изложби, лекции. Подготвя антологията „Южен вятър. Десет български поети“ (*Jižní vítr. Deset bulharských básníků* [1974]), както и изключително модерно подбраните стихове от поезията на Никола Вапацаров – „Песен“ (*Zpěv* [1983]). Превежда поезия и сама, но преди всичко в сътрудничество с чешки поети: Лудвик Кундера, Вилем Завада, Ярмила Урбанкова, като им подготвя дословни преводи на текстовете. Последният ѝ публикуван превод е на избрана лирика от Константин Павлов (този автор досега не е превеждан на чешки) и творческото ѝ участие в антологията на българската поезия от втората половина на XX век „До другата трева“ (*Do příští trávy...* [2019]).

От своята първа командировка през 1955 г., когато е изпратена на двумесечна специализация в София от тогавашния директор на Славянския институт Юлиус Долански, Дана Хронкова редовно посещава България. В българската столица тя поэтапно се запознава с редица учени и писатели, които стават нейни приятели: Тончо Жечев, Атанас Натев, Кръстьо Куюмджиев, Радой Ралин, Вътьо Раковски, Дочо Леков, Цвета Унджиева, Соня Баева, Милена Цанева, Елка Константинова, Вера Мутафчиева, Блага Димитрова и др.

Целоживотната дейност на Дана Хронкова в областта на чешко-българските литературни и културни отношения е подобаващо оценена и на 23 август 2000 г. тя получава от ръцете на българския президент Петър Стоянов най-високото държавно отличие – орден „Стара планина I-ва степен“ – за изключителни заслуги за популяризирането и пропагандирането на българската култура в Чехия.

В периода 2003–2008 г. Д. Хронкова влиза в ролята на преподавател в Института по славистични и из-

точноевропейски изследвания (днес Катедрата по южнославянски и балканистични изследвания) към Философския факултет на Карловия университет като лектор по история на българската литература от Вазов до наши дни. Нужно е да се подчертае, че успява да спечели интереса на не един и двама студенти към българските писатели или пък на решението им да изберат дипломна работа с българистична тематика. Легендарен е нейният списък с подходящи и важни литературни теми за бъдещи абсолвенти. Освен дарбата да преподава интересно и разбираемо, тя е отзивчива към своите студенти, като изпраща в електронен вариант на желаещите и своите лекции по основи на историята на българската литература, и по този начин те си набавят липсващите учебни материали.

Дана Хронкова остава в историята на чешко-българската взаимност духовна следа, продължила повече от 60 години, която без съмнение ще бъде видима и в бъдеще, защото като изследовател, тя създава честно и вдъхновяващо литературно-историческо и преводаческо наследство, към което чешката българистика ще продължи да се връща и ще продължи да го развива.

За нея с радост ще си спомнят не само колеги, студенти и приятели, но и авторът на тези редове, за когото Д. Хронкова е отзивчива консултантка, мил спътник и добрата орисница на неговия професионален път в продължение на почти двадесет години, на пътя, който самата тя някога пионерски прокарва в областта на чешката литературоведска българистика.

Светла ѝ памет! ◆

⁽¹⁾ Милена Цанева: Дана Хронкова (Антени 1984, 14 [690], 4. 4.; препечатано в: Българистика и българисти. София 1986, 310–313 [цит. място 310]).

⁽²⁾ Strojopis torza bulharsky psané autobiografie (patrně konceptu) má 3 strany a není nijak nazván ani datován, začíná „Родена съм на 6. 2. 1930 г...“, s. 1, pozůstalost D. Hronkové (prozatím uložena u M. Černého). [трябва да се преведе]

⁽³⁾ Ангел Тодоров Тошков (1906–1993) – български издател, писател и преводач от френски и руски език.

⁽⁴⁾ Цитираната автобиография на Д. Хронкова „Родена съм на 6. 2. 1930 г...“, с. 2.